

A PÉCSI ZSOLNAY NEGYED TERVEZÉSI MUNKÁIRÓL

A pirogránit udvar átjárója,
E26-27-28, 78-as épületek

Egy megejtően szép, alig féloldalnyi japán népmesében egy kereskedő gyönyörű, régi kannát pillant meg egy fogadóban. Felületén lehetőleg díszítés, indázó cseresznyefa, ágán a fülemüle énekétől megrezdülnek a szirmok. A kereskedő megvásárolja a kannát, ám mikor pár nap múlva visszatér, hogy hazavigye magával, a fogadós egy fényesre tisztogatott edénnyel várja. Buzgalmában azonban észre sem vette, hogy a fülemülét is letakarította. Egy tervezési kérdés metaforikus felveze-

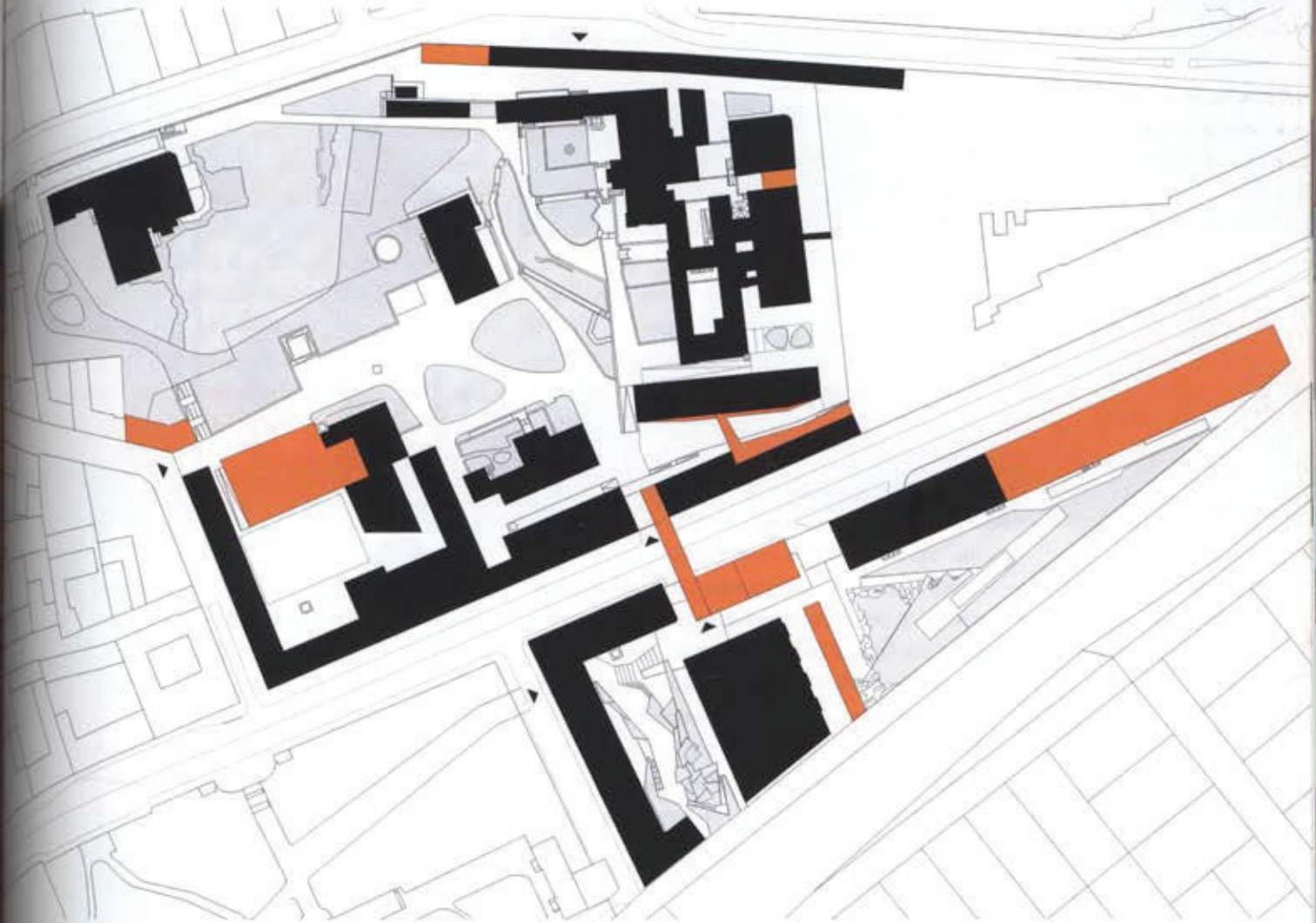
tése ez, amire sikerült arányos választ találni a Zsolnay Negyed kapcsán. Mely negyed a mérete és a jelentősége okán is szétfeszíti egy hagyományos publikáció kereteit. Olyan beszédmodot kér, amely eltér az építésztkritikák hagyományos tónusától.

2004 őszén rendezték meg Pécsen azt a – később csak „októberiként” hivatkozott – konferenciát, amelynek célja az volt, hogy felrajzolja Pécs európai kapcsolatait, és meghatározza azokat a pozíciókat, amelyek elfoglalásá-

val a város sikerrel pályázhatna az Európa Kulturális Fővárosa címre. A konferencia alaphangulatát a hiányérzete határozta meg: az EKF-programtól függetlenül is kísértett a Pannon Filharmonikusokat befogadó koncertterem építésének gondolata¹, de épp ilyen égető problémának tűnt a Modern Magyar Képtár európai híré, de szétszabdalt gyűjteményének sorsa, vagy a Pécsi Galéria elavult kiállítóhelye. A kulturális táj összképét a lepusztult színház egészítette ki. Noha a konferencián konkrét

addig a Nagy Kiállítóteret a meglévő súlypontokat² erősítette.

Jóllehet utoljára – az EKF program idejét tekintve pedig értelmezhetetlen csúszással – készült el a Zsolnay Negyed, azt tehát korántsem mellékberuházként, hanem városalakítási programként kezelték már 2004 óta. Érezhették ennek jelentőségét az EKF-pályázat zsűrijének nemzetközi tagjai is. Az egyes városok zavarba ejtő, már-már kínos gesztusokkal fogadták a delegál-

fejlesztési kérdések még nem kerültek szóba, Pécs alpolgármestere, Kunszt Mária felvetette a Zsolnay-gyár rekonstrukcióját is. Másik ötletét, a csaknem húsz éve lefűjt Kultúrpalota megépítésének gondolatát elvetették, ám a Zsolnay-ötlet mindenkit megfogott, és az EKF-aspirációk egyik kulcsprojektje lett. Éppúgy szerepelt az előpályázatban, mint a véglegesben, amely a hangversenyterem, a Zsolnay és a kiállítóteret mellé felvette még a könyvtár és a köztérfelújítás programját is. Nagy ívű városfejlesztési akció körvonalazódott, amelyből azonban – érdekes topográfiai összefüggésként – épp az egyik első kulcsprojekt kezdett kilógni: míg négy beruházás egy új, keleti városközpont létrejöttét segítette,

takat: Győrött Audi konvoj szállította őket, Budapesten a Dunán hajóztatták őket a Gázgyár területére, Eger külsőszáma Gárdonyi Géza műve volt, Miskolcon eldobható fényképezőgépekkel fotózták a várost. Érthető, hogy Pécs sem akart lemaradni: Toller László – aki Somlyódy Nóra könyve szerint sokáig meglepően visszafogott volt – este verte ki az aduász: a zsűritagok szállodai szobájába csempészett hatalmas Zsolnay-vázákkal kedveskedett a vendégeknek. E csaknem kínos jelenet – a vázakat ugyanis többen azonnal visszaküldték – sikerrel feleltette egy másik, épp hogy az egyszerűségében zseniális húzás. A szervezők kérésére a pécsi születésű Késérő Ilona beköltözött egy pár napra a gyártelepen

Helyszínrajz az új építésekről

A doktori iskola épülete a 6-os út felől; jobbra Budapest

található Sikorsky-ház műtermébe, ahol a zsűri látogatásakor is épp egy hatalmas vásznat festett. Az idilli tér, a hatalmas üvegfal, az angolkert módján elvadult, méltósággal lepusztult gyártelep izzó színei előtt dolgozó művésznő együtt teremtette meg azt az atmoszférát, amelynek hatása alól a külföldiek nem tudták kivonni magukat: átélhetővé vált a hagyomány és annak folytathatósága is. Komor István, a Zsolnai-örökségkezelő Kht.³ akkori igazgatója szerint ez a jelenet nyerte el a címet: a külföldi tagok egyöntetűen Pécsnek adták szavazatukat, mondván: bármelyik magyar város tud koncerttermet építeni, de Zsolnay csak itt van.

A területet működtető Zsolnay Örökség Kezelő Kht. eleinte ipari témaparkként képzelte a jövőt. Tettek is bizonyos lépéseket a karbantartásra; így rekonstruálták a Sikorsky-ház homlokzatát, csakhogy forráshiányos beavatkozásaik nem illeszkedtek egy nagyobb koncepcióba: a 12-es épület tornyát ugyan felújították, de elmaradt a szerkezet vízszigetelése. Heroikus erőfeszítéseik ellenére sem sikerült a területbe életet lehelni, szándékaik azonban szerencsésen találtak az EKF pályázati programjával, amely témapark helyett kulturális negyedé formálta a területet. Kreatív ipar, dizájn, oktatás, szórakoztatás; az év- és napszakok változását követő funkciók: napközben bábszínház és játszótér, éjjel kocsmá és parti zóna; délelőtt park és kirándulás, este színház és fogyasztás; évközben egyetem és kampusz, nyaranta turisták és lazítás. De életkor és ízlés szerint is: múzeum az idősebbeknek, art café a fiatalabbaknak; rekonstrukció a széplelkeknek, részletvirgák az építészeknek. Már ekkor eldőlt, hogy ide telepítik a Művészeti Kar néhány tanszékét, amelyek addig szétszórva voltak a városban.⁴ A festők, szobrászok és a zenészek mellé költözött a Média Tanszék, de a keramikusképzés doktori iskolája is,

amelynek ipari háttérét a még működő gyár jelenti. Egyedülálló szituációt teremtett itt az oktatás megjelése, amely nemcsak a terület funkciódeficitjére volt szellemes válasz, hanem – túlzás nélkül – éteri hangulatot hozott a negyedbe. Pécssett rendkívül erős a fűvőképés: a nyitott ablakok mellett próbáló trombitások, a skálák hangfoszlányai olyasfajta hangtájat festenek, amelyben csak mosolyogni lehet.

A cím elnyerésének kezdeti, nem kevés belpolitikai purparléval járó sikere ellenére a beruházások hamar megrekedtek, és Toller László tragikus balesete miatt (is) hatalmas csúszásokat szenvedtek. Hasonlóképp akadózott a tervezési munkák finanszírozása, aminek következtében 2008-ra általános szakmai pesszimizmus övezte az EKF gondolatát – építészek részéről is. Javában folytak mind a könyvtár, mind a koncertterem tervezési munkái, és szakmai körökben hamar elterjedt, milyen nehézségekkel küzd akár Balázs Mihály, akár az Építész Stúdió számláik befogadtatásával. Átláthatatlan volt a konstrukció: a város volt a megrendelő, de mellette a Regionális- és Nemzeti Fejlesztési Ügynökségek is érintettek voltak a beruházásokban. Ugyancsak elbizonytalanító emlék volt a Kormányzati Negyedre kiírt pályá-

Ilyen volt és ilyen lett: jobb szélén a médiaépület, a híd balján a zenekola, jobb végénél pedig a doktori iskola, E25, E2, 22-es épületek

zat kudarcra, a Szent György tér körüli huzavona pedig ekkor veszítette fékezett habzását. Tomboltak a kiviteli tervek készítése és felelőssége körüli viták, a PPP-beruházások megítélése pedig lassan elérte mélypontját. Noha a koncertterem és a könyvtár pécsi ügyei rendben lévőnek tünnek, joggal érezhette bárki: tilos Magyarországon pályázatot nyerni – és a Városháza Fórum kudarcra még csak ezután jött.

A Zsolnay Negyed persze nem volt könnyű tervezési feladat, de a fenti borulást illusztrálta az is, hogy a 2008 januárjában meghirdetett nemzetközi pályázat csak tizenheten vásárolták meg, és mindössze nyolcan adták be – a tervek közül hét bizonyult elbírálhatónak⁵. Kényes helyzet ez, könnyen kikezdi az első legitimitását: beindulnak a lobbik, nagy a csábítás, hogy a zsűri elkenje az eredményt. Ezúttal másképp történt: Csaba Kata, Herczeg László és Pintér Tamás János elsőségét a zsűri azzal is megerősítette, hogy nem adott ki második díjat. Pirruszi győzelem volt ez, és ezt a zsűri is érezhette. Kiss Gyula fejében meg is fordult: a „the winner is” derülátó felütése helyett találóbba lenne a „the loser is” fordulatával indítani az eredményhirdetést. Szerencsére nem lett igaza.

Pintérék az MCXVI-n belül összeszokott hármasként indultak el ezen a pályázaton, jóllehet már a legelején

becsúszott egy kis baki: lemaradtak a hivatalos bejárásról. Noha a kilencvenes évek eleje óta nem folyt komoly ipari termelés a területen, és kétszáz fős munkahelyé zsugorodott a rendszerváltáskor még kétezres létszám, a Zsolnay-telep változatlanul elzárt térként, Foucault-i heterotópiaként⁶ létezett a pécsiek mentális térképén. Önálló struktúrájú, a szó fizikai és szellemi értelmében is áthatolhatatlan szövetként, amelyből mindössze pár pillanat volt érzékelhető, míg a forgalom a 6-os úton elhaladt mellette. A gyár ekkor sem élmény volt, hanem ismeret: az emlékeket és a beazonosítható jeleket az orális hagyomány helyettesítette, miközben a gyár a termékeken és a munkahelyeken túl konkrét részletekkel és épületfordulatokkal is alakította a pécsi kultúrtájt. Az üzem topografikus és emlékezettechnikai értelmében egyaránt virtuális helyéhez tárgyas elemek és valós történetek kötődtek, amelyek úgy alakították Pécs történelmi sziluettjét, hogy mindvégig bizonytalan maradt eredetük középpontja. A vázák, a termékek egy általános Pécs-imágón túl – hasonlóképp mondjuk a Ganz termékeihez – nem voltak konkrét helyhez köthetőek.

A Zsolnay egyszerre örökség és mentalitás, identitás és hagyomány, amelyet a kerámiáktól már vagy harminc éve folyamatosan távolodó ízlés tesz emészthetetlené. Éppúgy csábít ezért a muzealizálásra, mint az erőltetett

Kézművész utca, előtérben a 12-es épület kétszer is felújított tornyával, E8-9-10, 12

A zeneiskolát és a keramikusok doktori iskoláját összekötő híd, háttérben a gyártás épületei, E2, 22-es épületek

giccsre: az anyag esztétikai rugalmatlanságát a tömegtermelés, a gyárstruktúra csak fokozza. A termékek mellett tehát szükségképp lett a Zsolnay-örökség része a térhelyzet: az épületállomány és a használat lehetősége. A hagyomány egyenrangú hordozójává vált a gyártelep és a park, csakhogy – és ez volt a pályázat igazi tétje – ehhez fel kellett bontani és a város szövetéhez varrni az évszázados heterotópiát.

A dizájnközpont, E17-apostolos teréről

Az 1853-ban, néhány falusi fazekasműhellyel elinduló gyár 1868-ra fejlődött korszerű üzemmé. A telep növekedése és sikere elválaszthatatlan volt a kiegyezés kori Magyarország iparosodásától. Ebben a korszakban épültek azok a jól ismert, téglarchitektúrájú kemencék, amelyek ikonográfiája országsszerte visszaköszönt megannyi üzemben, így a Ganz-telepen, a pamuttextil műveken, de a közraktárakon is. A pirogránit, majd az ezoin részleg beindításával fellendült az épületkerámia-gyártás, és ez jól látszott az 1900 után épített vagy felújított házak részletein. A mértéktartó, századvégi téglaplá-

tészet mellett egyre nagyobb számban jelentek meg a népi-szecessziós motívumokat kerámiával hangsúlyozó épületelemek különösképp a lakóházakon. Az ipari építészet sajátosságainak megfelelően minden kor a saját, takaros logikája szerint építkezett. Vagy épp bontott. Amennyiben konjunktúra mutatkozott: kemencéket építettek; ha felduzzadtak a készletek: raktárrá alakították azokat. Állandó változás jellemezte az épületállományt, amelynek korba ágyazott szerkesztési logikáját a racionalitás és a takarékság vezérelte. A bontás és építés dinamikája majd egy évszázaddal előzte meg a meta-bolista városeszményt. Jelenleg nem húzhatunk egyetlen egyenes, evolúciós vonalat a jelen és a múlt között, nincsenek olyan, egymást esztétikai vagy korstílus értelmében logikusan követő szakaszok, amelyeket fejlődéselv szerint állíthatnánk sorrendbe: a változás lett a gyár legfőbb értéke. Mihelyst ez a képesség elveszett, azonnal bedőlt a termelés is. Az egykori rugalmasság sokáig nyomon követhető az épületeken: egy poroszszüveg fődém itt nem I acélt és orrtéglát jelentett, hanem talált síneket és rakott boltozatot. Az adottságok és követelmények majdhogynem ösztönszerűen kívánt gesztusai mentén szerveződött az építés. Az itt lévő házak ezért voltak egyszerre „jók” és „rosszak”: műszaki és funkcionális hitelenségük elválaszthatatlan volt koruktól, térbeli helyzetük azonban pontosan tükrözte az informális települések kíméletlen, gyakran értékközönyös pragmatizmusát. Vendéganyagok váltak szerkezetekké, amelyek sok mindent megengedtek, de a pazarlást nem.

Kevésbé rétegekről, még kevésbé korszakokról, mint

inkább egy térbeli szövegről beszélhetünk, amelyben egyenlő jelentőséggel húzta szálát új és régi. Az ízlés megengedő pluralitását és a térhasználat ésszerűségét sejtették meg Pintérek akkor, amikor először jártak a területen. Ennek megszervezése azonban korántsem volt egyszerű, azzal ugyanis, hogy lemaradtak a hivatalos bejárásról, mintha végleg bezárultak volna kapuk. Hosszas, javarészt informális egyeztetések után jutottak be a telepre, ahol Bobánovics István a gyár élő emlékeztetőnek szeretetével kalauzolta az építésztrójkát.

Meghatározó volt ez a kirándulás Herczegék számára: ismeretlen világba léptek, és ennek izgalma azonnal magával ragadta őket. Naphosszat sétáltak a romok között, ahol egy meglepetésekkel teli univerzum tárult fel. Kerámiák, szobrok, minaretek tűntek elő a vadul burjánzó gazból, megtapasztalhatták, milyen lehet a fagyott időbe pillantani. Lehetőségük volt arra, hogy megéljék a helyet, amelynek atmoszférája, még így, lélegeztető gépen is érződött. Maguk sem tudták az okát, de jól érezték magukat a területen, jó helynek tűnt a negyed.

Arra koncentráltak, hogy a tervlapok is megőrizzenek valamit ebből a milióból. Szándékolt volt a kézi grafika, a tesz-vesz város jelleg, az, hogy ne csak építészetet, hanem környezetet, életmódot és mozgást, hatást és hangulatot mutassanak a területen. Tudatosan kerültek a nagy gesztusokat, apró beavatkozásokat tettek. Nem állítottak fel értékhierarchiát, nem döntöttek úgy, hogy bizonyos korszakokat preferálnak: az volt a céljuk, hogy a sufnikkal, bódékkal agyontoldott házakat kipucolják, átjárásokat nyissanak, lélegezni hagyjanak bizonyos homlokzatszakaszokat, miközben megmarad a tér szövetes jellege. Ez nemcsak a Míves negyed térbeli rizómájánál,

hanem a szabadkezű épület-átalakítások esetében is sikerült. A gondolat progresszivitását mi sem bizonyítja jobban, minthogy a házak használati hierarchiája, főbejáratképzése már képtelen ezt az ideát követni. A doktori iskola és médiaépület közé befutó hídra nyíló ajtók javarészt zártak: szabályok korlátozzák a szivacszerű átjárhatóságot, a tobzódó vészkijáratjelek bizonytalanná teszik, hogy hol lehet bemenni.

Ennek a területnek a hangulata, jelenvalósága finom mozzulatokat kért, ugyanakkor egyértelmű döntéseket is kívánt: Herczegék féltek is attól, hogy, a tisztogatással, a takarítással esetleg kilúgozzák hangulatát. A legtöbb pályázat új víziót, erős karaktert akart adni a területnek, Csaba Katának ilyen eszébe sem jutott. Egy – ko-

Szobrásztanszék: Az új és a régi egyesítése talán itt sikerült a legjobban: a burkolat vágott, beeresztett bontott téglá színével és vágásfelületével vegyesen rakva, E34, 74-es épület

A területet kettészeli Zsolnay Vilmos út, kétoldalt az egyetem és az Alkotó negyed épületeivel, E25, E32-33 épületek

A könyvtárépület kemencéi, amelyekben médialaborokat, olvasótermeket hoztak létre, E32-33 épület

rántsem végleges – történet újabb fejezetének tekintették a jelenlegi átalakítást, fel sem merült bennük, hogy bármit is véglegesítsenek, netán „megoldjanak”. Úgy tűnt számukra, hogy a legtöbb pályázó nem volt képes függetleníteni magát a Zsolnay-misztériumtól, a történet magasztosságától: problémákat kerestek, amelyekre választ és megoldást találtak. Ők ezzel szemben folytatni akartak. Reagálni, követni a körülményeket úgy, ahogy az itt eddig is történt; magasztosság helyett valamiféle „Zsolnay-lichtra” törekedve. Herczeg például sohasem épületben, hanem élményekben gondolkodott, és mivel ezek csak időlegesen modellezhetőek, a házakat sem tekintette végső állapotnak.

A történet és a hagyomány egyaránt csábít a túlzásokra, mely túlzások – esztétikai értelemben – ráadásul ott vannak a Zsolnay-tárgyakban is. Egymásba fogazható a teret, az ízlést és a bontást vezérlő gondolkodásrend, amely zárt pályára kerülve könnyen vezethet ahhoz, hogy markáns vonalat húzva elbontsanak mindent, ami mondjuk az ötvenes évek után épült. Pintérek ezzel szemben nem az esztétikum, hanem a használat, a rendeltetés lehetőségeit keresték, ezért eszükbe sem jutott a későbbi korok házait pusztán ízlésítélet alapján elbontani. És épp ez az a motívum, amely miatt csak komoly megkötésekkel beszélhetünk rekonstrukcióról. Ezen a pécsi helyszínen ugyanis elbizonytalanodik az újjáépítés és az újraértelmezés közötti határ: Pethő László által tervezett házak csaknem divatosan maiak, de abszolút friss darabként jelentkezik Somogyi Tamás és Tóth Tamás szobrásztanszéke is, miközben mindhárom ház a már meglévő csarnokok felhasználásával született. A rekonstrukció inkluzív értelmezésében felfüggesztődik az új és a régi Ruskinig és Viollet-le-Duc-ig vezető konfliktusa azért, hogy a régi a kortárs esztétikum(ok) meglepően sta-

Rózsaszín kiállítás az E19-es épület dizájnközpontjában

bil hordozója lehet. Pethő László épület-hozzányúlásai – különösen Pintér támfalgalériájával összevetve némi képp páváskodnak, míg nem tökéletesen új értelmezési mezőbe kerülnek akkor, amikor kiderül: a területen jőszerivel alig van új épület. És itt nem pusztán skinről, átalakításról, netán kreatív újjáértelmezésről van szó, hanem annak látványos bizonyításáról, hogy a hagyomány, az örökség még akkor is rendkívül teherbíró dolog, ha szakítani merünk ikonográfiájának muzealizálásával. Ahogy a zeneiskola elbírja jelenlegi architektúráját, Pethő László saját korába ágyazott frissességét, elbírná Dobay János ropogós szigorát, netán Zoboki Gábor flamboyant gesztusait is. Hatalmas lehetőségter, megrendítő teherbíró képesség ez, amelyről hajlamosak vagyunk elfelejtkezni az örökséggel kapcsolatos beszélgetéseinkben.

Az MCXVI városként tekintett a negyedre. A bábszínház épületét kiszabadították, a ház kicsomagolásával levegőhöz jutott a környezete is, amely – egy támfal-épülettel megfogva – parkként kezdett működni. A támfal viszont újabb teret nyitott: nemcsak egy galéria, hanem egy belső utca számára is. A Míves negyed 19. századi épületdzsungeléről leválasztották a később ráépült házat – megannyi apró gesztus, amely a voluntarista várostervezés mozdulatait feladva értéként fogta fel az adott környezetet. A pályázat megfogalmazta a főbb javaslatait, és ezen a programmódosulások sem változtat-

tak: a Nagy Kiállítótér leftújásával persze felbővült a múzeumfunkció, de a Pécsi Galériát befogadó támfalépület megtartotta eredeti „utcakontúrját”. Változatlan formájában épült meg a Major utcai kapcsolat, amely magától értetődő eleganciával köti a Felsővámház utcához, azon keresztül pedig gyalogos Király utcához a területet. A városi kapcsolatokat jól hasznosító, az egykori heterotópiát végképp megszüntető bejárat jött így létre, amely különösebb hókuszpókusz nélkül adja vissza a területet a városnak.

Szerepelt a pályázaton egy híd terve is, amely a déli, egyetemi negyedet kapcsolta a gyárhoz. A motívum szinte az utolsó pillanatban került a rajzokra, alultervezettsége meg is kapta a maga bírálatát. Benne volt azonban annak a lehetősége, hogy az út felől is megjelöljék a negyedet. A telep autós kapcsolata a szélvédőkön megfolyó

kép: a Pécsre érkezők Zsolnay-élménye néhány bizonytalan másodperc. Érthető volt az igény egy elemre, amely picit több, mint a környezete, amely kicsit jobban nyújtózkodik. Szimbolikus tartalommal telítődött a híd, már csak az azt kifejező formát kellett megtalálni. Ami szintén megfutotta a maga ívét: az első rajzokon még felüljáró, a munkaközi skicceken digitális Zaha-varázslat, és ahogy megépült: szimbolikus kapu. Ikonográfiáját a szerencsés véletlen alakította. A fokozatosan rácsostartóvá karcsúsodó elem csomópontjait egy alkalommal függőlegesen is megmozgatta Szőnyi László statikus

A Pécsi Galéria föld alatti kiállítótere, E31-es épület

azért, hogy még vékonyabb szerkezeteket kaphasson. A belendülő rácsponatok vezettek a rizomatikus mintához, amely megduplázva, merevítve rajzos interferációba kezdett önmagával és árnyékaival. Amennyiben egy híd esztétikai értékét az erőket megjelenítő szerkezetének formájához kötjük, akkor ez a darab nem feltétlenül őszinte: a rudak némelyike nem hord terhet, a falvastagságok sem azonosak. Csakhogy ezt a non standard, digitális mustrát „pocakos lakatosok” csavarozták egy olyan hárttyát létrehozva, amely végig a negyed terében tart. Egy híd nem pusztán elem, hanem archetipus. Az itt és az ott közötti mitikus kapocs. Ebbéli rendeltetését még jobban hangsúlyozza azzal, hogy a 6-os út aszfaltkanyonja felett sem enged elhagyni a parkot. Itt haladva nem pusztán valahol, hanem változatlanul a Zsolnay Negyedben, a dolog terében vagyunk. Ezért nem másodlagos a rácsok vonalvezetése, mely üdítő lazulás a többi ház már-már öreges önkorlátozása mellett. Az önkorlátozás felvet egy további szempontot, amely nem feltétlenül releváns, ugyanakkor mégiscsak elgondolkoztató. Ez pedig a függőleges terjeszkedés kérdése.

A Zsolnay Negyed város-szilüettjét egy rendkívül mozgalmal tetőtáj rajzolja, amit szerethető szeszélyvel szakítanak fel a mára díszé váló kémények. E jelenség földi tüköralakzataként jelentkeznek a szobrok, vázák, diszek és minaretek egy olyan interfész alakítva a talajon, amely – ha erről az eozin mint anyag nem győzött volna meg senkit – folyamatosan zárójelbe teszi a komolyság ígérését. A földre szórt tárgyak meséjét jól szövö tovább a játszóter, a szabadtéri színpad, de a támfalépület planetárium is, amelynek kupolája méretes rézfagyiként domborodik a talajon. A telep dinamikus vertikálisát azonban nem sikerült folytatni: minden lapos, simul és bújik. Nyugodt, korrekt és visszafogott. Nem gondolom

Hosszmetszet a Míves negyed udvarain át, az épületegyüttes az udvarokon át is bejárható

Látványmanufaktúra egybenyitott közönségterei, E18-as épület

azt, hogy bárhol tornyokat kellett volna építeni, de abban is biztos vagyok, hogy a szobrász műtermek shédátiratai közelebb érnek a hely égkontúrjához, mint egy alacsony hajlásszögű tető.

Mint ismeretes⁹, Pintéréknek eszük ágában sem volt az összes házat egyedül megtervezni, kakofónia helyett mégis szerencsés együtthangzások születtek a generációs ösztönmozdulatokból. A területet Családi és Alkotó (Pintér Tamás), Míves (Csaba Kata), továbbá Egyetemi negyedekre (Herczeg László) osztották fel. Az eredményhirdetés után főleg nemzedéki alapon választottak építésztervezőket az egyes házakhoz: így lett rendkívül fontos szerepe – sokak mellett – például Pethő Lászlónak, Sztojka Gábornak, Koós Marianne-nak és Kamarás Bálintnak, Molnos Attilának, Laczó Zoltánnak, illetve Papp Glóriának és Mórocz Tamásnak. Csaba Katalinék az egyes épületfunkciókat habitus, érdeklődés és szakmai tapasztalatok szerint osztották ki. Kamarás Bálint – józan aprólékosságán túl – például színházjáróként kapta

meg a bábszínház terveit, Pethő László pedig elhivatott zenerajongóként kezdte a zeneiskolát formálni. Sztojka Gábor és Koós Marianne jószereivel ismeretlenül kapta meg a média épületet. Az MCXVI munkatársa, Borsos Melinda hívta fel Pintérék figyelmét az alkotópárosra, akiket egy hosszabb beszélgetés és a portfólió alapján talált végül rokonszenvesnek az Egyetemi negyedet vivő Herczeg László. Noha úgy tűnhet: kapva kapott volna bárki egy ilyen felkérésen, az EKF projektet körbelengő, általános bizalmatlansággal párosult borúlátás vonakodóvá tett több potenciális résztvevőt is. Herczegék evidenciaként kezelték, hogy pécsi építészekkel is dolgozzanak, ez az együttműködés azonban kihívásos volt: az elképzeléseiknél jóval kevesebb helyi kollégát tudtak bevonnani a munkába. Bizonyára nehezíthette a helyzetet, hogy az összes kulcsprojektre kiírt pályázatot – beleértve a később lefűjt Nagy Kiállítótér tervezési munkáit is – pesti irodák nyerték el egy olyan fejlesztési program keretein belül, amely épp Budapesttel szemben állított

Alkotó negyed E78-as épület, régi és új összefonódása a belsőben

volna kulturális alternatívát egy olyan városban, amely mindig is büszke volt saját építészképzésére és hagyományaira. Míg Rádóczy (f) Lászlóval nem alakult ki tartós együttműködés, Csaba Kata rendkívül harmonikusan tudott együttműködni két helyi szakemberrel, Lukács Istvánnal és Kis Jánossal. A gesztusokon túl a Míves negyedért felelős Csaba Katának persze elemi érdeke volt az, hogy olyan munkatársai legyenek, akik akár napi szinten is ellenőrizhetik a Kézművész utca és a Zsolnay-gyár látogatóközpontjának épületrekonstrukcióit.

Szélesre tárt befogadó lehetőségtér ez: logikus folytatása azoknak a gondolatoknak, amelyeket Pintérék még a pályázat során szövögettek a folytathatóságról. Az általuk kidolgozott, mátrix jellegű tervezésmetódika szerkezeti azonosságokat kezdett mutatni azokkal a szakmai és társadalmi körülményekkel, amelyek a korabeli gyár építését jellemezték¹⁰. Bármily tehetséges is legyen egy építész, szólóban végiggyógyítani ezeket az épületeket egyet jelent azzal, hogy szakítanak a termékeket és a területet egyaránt jellemző változatossággal, kreativitással és folyamatossággal. Nem valamiféle gyávaság, pláne nem altruizmus, hanem mélyen átélt módszertani döntés vezetett tehát a kapuk megnyitásához. Lényegi különbség van ugyanis aközött, hogy a végeredmény az alkotók számossága okán lesz sokszínű, vagy primás módjára csak eljuttassa pár építész, hogy tud ilyen is, meg olyat is. Egy ekkora tervezési feladatnál fellép már az egyidejűség problémája is: túl sok minden történik túl hirtelen. Egy olyan területen, amelynek miliójét szukcesszív folyamatok alakították, csak többek párhuzamos

munkája képes ellensúlyozni a feltorlaszolt időt. (A feladat nehézségét ettől függetlenül jól jellemezte az, ahogy az első közös bejárás az úgyszintén fiatalokból álló gépészek elkezdtek hergelni magukat: „mission impossible”.)

A pályázati tervek búbajos kézi rajzokkal rögzítették a hangulatot, és ötszázas léptékben dolgozták ki az egyes házakat, majd néhány belső tervtanácsot leszámítva az MCXVI-től független irodák döntése lett az architektúra. Több előnye lett annak, hogy az egyes házak így nagyobb figyelmet kaptak, mint hátrány abból, hogy a döntések nem egyetlen kézben összpontosultak: idővel lehetetlen lett volna olyan apró részletkérdésekre kitérni, amelyből ezer és egy adódott akár a bábszínház, akár a Míves negyed épületszövege kapcsán.

És végül... nincs végül. Ahogy a Zsolnay Negyednek, ennek a tanulmánynak sincs közepe. Ahogy Csaba Katának nem akartak egyetlen megoldást adni, én sem tudom a tutit megmondani. Ahogy a terv a folytatás ideája mellett döntött, ez a szöveg sem lehet lezárt: beszélhetne még a bécsi Museumsquartierről, a Millenáris parkról vagy Rem Koolhaas új rekonstrukció paradigmájáról. Folyt. köv.

Wesselényi-Garay Andor

- 1 A történetről lásd: Wesselényi-Garay Andor: *A nagyság ígérete*, Kodály központ, Pécs, in: *Metszet*, 2011/2., 24–33.
- 2 Az EKf-pályázatról lásd: Somlyódy Nóra: *A Balikán kapuja?* Pécs Európa Kulturális Fővárosa. Kalligram, 2010.
- 3 A Pécsi porcelángyártat több sikertelen privatizációs és tökélezési kísérlet után három részre szabdalták, a diszelemeket készítő Zsolnay porcelánmanufaktúra Zrt.-re, az ipari szigeteléseket gyártó Zsolnay porcelán Zrt.-re, továbbá a terület örökségét védő Zsolnay Örökség Kezelő Kft.-re. A cég legújabb kori történetéhez lásd: Hanthy Kinga: *Lejtmenet*. Zsolnay: *hungarikum vagy ipari műemlék?* in: *Magyar Nemzet*, 2005. április 9., 30–31.
- 4 A Pécsi Tudományegyetem területén alakították volna ki a kampuszt, erre építészeti tervpályázatot is kiírtak, amelyet Pelényi Margit nyert meg. Lásd: Zárójelentés. *A Művészeti Campus létrehozása Pécsi Tudományegyetemen, oktatási és szolgáltatási Épületegyüttes kialakítása c. tervpályázati eljárásról*, Pécs, 2005. november 5., in: *Építészfórum*, http://epiteszforum.hu/files/pecs_zaro.pdf
- 5 Benecze Zoltán: *Eredményt hirdettek a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed tervpályázatán*, in: *Építészfórum*, <http://epiteszforum.hu/node/9351>
- 6 Foucault, Michel: *Eltérő terek*, in: *Nyelv a végrelenhez – Tanulmányok, előadások, beszélgetések*. Latin Betűk, Debrecen, 1999. 147–157. Ford.: Sutyák Tibor.
- 7 2012. március 23-án Csaba Katával, Herczeg Lászlóval és Pintér Tamás Jánossal készített interjú alapján.
- 8 A szempontért Martinkó Józsefnek tartozom köszönettel.
- 9 A tervezés konstrukciójáról lásd: Csanády Pál: *Kulturális negyed. Interjú a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed tervezőivel*, in: *Metszet*, 2011/6., 42–45.
- 10 „Balázs Mihály is kiemelte opponensként: a sokszínűség ennek az alkotásnak az egyik fő erőssége.” U.o.